RAQAMLI TA’LIM VOSITALARI YORDAMIDA NUTQ BUZILISHLARI BO‘LGAN BOLALARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING METODIK ASOSLARI

Samarqand Kimyo Xalqaro Universiteti
Logopediya yo`nalishi MSPD-S-251U magistri
Imomova Madina Azamat qizi.

Annotatsiya Ushbu maqolada nutq buzilishlari bo‘lgan bolalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda raqamli ta’lim vositalaridan foydalanishning nazariy va metodik asoslari tahlil qilingan. Kommunikativ kompetensiya bolaning nutqiy imkoniyatlari, muloqot tashabbusi, dialogik munosabatlarni tashkil etishi, fikrini izchil ifodalashi hamda nutqiy vositalardan ijtimoiy vaziyatga muvofiq foydalanishi bilan bog‘liq murakkab pedagogik hodisa sifatida talqin etilgan. Raqamli hikoyalar, interaktiv dialoglar, vizual tayanchlar va muammoli kommunikativ vaziyatlardan foydalanish imkoniyatlari logopedik ishning maqsadlari bilan bog‘liq holda yoritilgan. Muallif tomonidan raqamli topshiriqlarni kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy komponentlari bilan bog‘lovchi metodik model taklif etilgan. Shuningdek, raqamli vositalarni jonli muloqot bilan uyg‘unlashtirish, individual yondashuvni ta’minlash hamda kommunikativ rivojlanishni pedagogik kuzatuv asosida baholash tamoyillari asoslangan. Maqola nazariy-metodik xususiyatga ega bo‘lib, undagi metodik takliflar keyingi empirik tadqiqotlar uchun asos bo‘lishi mumkin.

Kalit so‘zlar: nutq buzilishlari, kommunikativ kompetensiya, raqamli ta’lim vositalari, logopedik yordam, dialogik nutq, pragmatik kompetensiya, raqamli hikoya, interaktiv ta’lim, individual yondashuv, pedagogik monitoring.

Аннотация В статье рассматриваются теоретические и методические основы использования цифровых образовательных средств для развития коммуникативной компетенции детей с нарушениями речи. Коммуникативная компетенция интерпретируется как комплексное

педагогическое образование, включающее речевые возможности ребёнка, инициативность в общении, участие в диалоге, последовательное выражение мыслей и использование речевых средств в соответствии с социальной ситуацией. Анализируются возможности применения цифровых историй, интерактивных диалогов, визуальных опор и проблемных коммуникативных ситуаций в логопедической работе. Автором предложена методическая модель, связывающая цифровые задания с основными компонентами коммуникативной компетенции. Обосновываются принципы сочетания цифровых средств с живым общением, индивидуализации логопедической помощи и педагогического мониторинга коммуникативного развития. Статья носит теоретико-методический характер; предложенные рекомендации могут послужить основой для последующих эмпирических исследований.

Ключевые слова: нарушения речи, коммуникативная компетенция, цифровые образовательные средства, логопедическая помощь, диалогическая речь, прагматическая компетенция, цифровая история, интерактивное обучение.

Abstract This article examines the theoretical and methodological foundations of using digital educational tools to develop the communicative competence of children with speech disorders. Communicative competence is conceptualized as a multifaceted educational construct involving language abilities, communication initiative, dialogic interaction, coherent expression, and context-appropriate language use. The article discusses the potential of digital storytelling, interactive dialogues, visual supports, and problem-based communication scenarios in speech-language intervention. A methodological model is proposed to connect digital activities with the main components of communicative competence. Particular attention is paid to integrating digital tools with face-to-face interaction, individualizing intervention, and monitoring communicative development through structured pedagogical observation. The article is theoretical and methodological in nature, and the proposed framework may inform future empirical research.

Keywords: speech disorders, communicative competence, digital educational tools, speech-language intervention, dialogic speech, pragmatic competence, digital storytelling, interactive learning

Zamonaviy ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalarning keng qo‘llanilishi bolaning bilim olish faoliyati, axborotni idrok etishi va o‘zlashtirgan bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo‘llash imkoniyatlarini qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, nutq buzilishlari bo‘lgan bolalar bilan olib boriladigan logopedik ishda raqamli ta’lim vositalaridan mazmunli foydalanish masalasi alohida ahamiyatga ega. Bunda asosiy e’tibor texnologiyalarning tashqi ko`rinishiga emas, balki bolaning nutqiy faoliyati va ijtimoiy muloqotdagi ishtirokini qo‘llab-quvvatlash imkoniyatlariga qaratilishi kerak.

Nutq bolaning atrofdagilar bilan munosabat o‘rnatishi, o‘z ehtiyojlarini ifodalashi, bilimlarni o‘zlashtirishi va ijtimoiy tajribani egallashida muhim vosita hisoblanadi. Nutq rivojlanishidagi qiyinchiliklar esa ayrim hollarda bolaning suhbatni boshlashi, savolga mos javob berishi, voqealarni batafsil bayon qilishi yoki tengdoshlari bilan muloqotga kirishishiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Biroq bunday qiyinchiliklarning namoyon bo‘lishi nutq buzilishining turi, darajasi, bolaning individual xususiyatlari va kommunikativ muhitiga qarab farqlanadi. Shu sababli barcha bolalarning kommunikativ ehtiyojlarini bir xil deb baholab bo`lmaydi.

Logopedik faoliyatda nutqning tovush, lug‘at va grammatik jihatlarini rivojlantirish bilan bir qatorda, o‘zlashtirilgan nutqiy ko‘nikmalarning real muloqotda qo‘llanishiga ham e’tibor qaratish zarur. Masalan, bola predmet nomini to‘g‘ri aytishi yoki rasm asosida gap tuzishi mumkin, biroq shu predmet haqida suhbatdoshiga mustaqil savol berish, suhbatni davom ettirish yoki tushunmovchilik yuzaga kelganda fikrini qayta izohlashda yordamga ehtiyoj sezishi mumkin. Demak, nutqiy bilim va kommunikativ faoliyat o‘zaro bog‘liq bo‘lsa-da, ularni aynan bir hodisa sifatida talqin etib bo‘lmaydi.

Raqamli ta’lim vositalari ushbu muammoni hal etishda qo‘shimcha metodik imkoniyatlar yaratadi. Interaktiv tasvirlar, raqamli hikoyalar, qisqa videolavhalar, audio-vizual materiallar va modellashtirilgan muloqot vaziyatlari bolaga nutqiy vaziyatni tushunish, javobni rejalashtirish va o‘z fikrini ifodalash uchun ko‘rgazmali tayanch berishi mumkin. Biroq texnologiyaning mavjudligi o‘z-o‘zidan kommunikativ kompetensiya rivojlanishini kafolatlamaydi. Uning pedagogik qiymati topshiriqning mazmuni, bolaning ehtiyojlariga muvofiqligi va faol muloqot uchun yaratilgan sharoit bilan belgilanadi.

UNESCOning ta’limda texnologiyalardan foydalanishga bag‘ishlangan 2023-yilgi global hisobotida ham raqamli vositalarni ta’lim maqsadlariga muvofiq tanlash va ularning real ta’lim ehtiyojlariga xizmat qilishini ta’minlash zarurligi ta’kidlangan [1]. Mazkur yondashuv logopedik ish uchun ham muhim: texnologiya pedagogik maqsadning o‘rnini egallamasligi, balki uni amalga oshirishga xizmat qilishi lozim.

Kommunikativ kompetensiyaning nazariy mazmuni va logopedik rivojlantirishdagi o‘rni

Kommunikativ kompetensiya shaxsning muloqot jarayonida til vositalaridan maqsadga muvofiq foydalanishi, suhbatdoshni tushunishi, o‘z fikrini ifodalashi va biror vaziyatga mos ravishda o‘zaro munosabat o‘rnatish qobiliyatini ifodalaydi. Bu tushuncha faqat til birliklarini bilish bilan cheklanmaydi, balki ularni real muloqot jarayonida qo‘llash, suhbatdoshning nutqiy harakatlariga javob qaytarish va kommunikativ maqsadga erishishni ham qamrab oladi.

Dell Hymes tomonidan ilgari surilgan kommunikativ kompetensiya yondashuvi tilni bilish bilan bir qatorda, undan ijtimoiy vaziyatga muvofiq foydalanish muhimligini ko‘rsatadi [2]. Bu yondashuv nutq buzilishlari bo‘lgan bolalar bilan olib boriladigan logopedik ish uchun ham nazariy ahamiyatga ega.

Chunki bola nutqiy birliklarni o‘zlashtirishi bilan birga, ularni turli muloqot vaziyatlarida qo‘llash tajribasiga ham ega bo‘lishi zarur.

Kommunikativ kompetensiyani logopedik nuqtayi nazardan quyidagi tarkibiy yo‘nalishlar asosida tahlil qilish mumkin.

Birinchidan, **lingvistik komponent** lug‘at boyligi, grammatik shakllardan foydalanish, gap tuzish va nutqning tushunarliligi bilan bog‘liq. Ushbu komponent fikrni mazmunan shakllantirish uchun zarur vositalarni ta’minlaydi. Biroq grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzishning o‘zi samarali muloqot uchun yetarli emas.

Ikkinchidan, **dialogik komponent** suhbatni boshlash, savol berish, suhbatdoshning fikriga javob qaytarish, mavzuni davom ettirish va suhbat navbatini saqlash ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi. Bu ko‘nikmalar kundalik hayotdagi ko‘plab vaziyatlarda namoyon bo‘ladi. Masalan, bola sinfdoshidan o‘yin qoidalarini so‘rashi, o‘qituvchining ko‘rsatmasini aniqlashtirishi yoki suhbatdoshining fikriga munosabat bildirishi kerak bo‘lishi mumkin.

Uchinchidan, **pragmatik komponent** nutqiy vositalardan muloqot maqsadi va vaziyatga mos foydalanishni anglatadi. Iltimos qilish, yordam so‘rash, minnatdorlik bildirish, rad etish yoki tushunmaganini bildirish shular jumlasidandir. Mazkur ko‘nikmalarni rivojlantirishda bola faqat tayyor iboralarni takrorlamasdan, ularni tegishli vaziyatda mustaqil qo‘llashga o‘rganishi muhim.

To‘rtinchidan, **diskursiv komponent** fikrni to`liq va mazmunan bog‘langan holda ifodalash bilan tavsiflanadi. U voqealarni ketma-ket bayon qilish, sabab-oqibat munosabatlarini tushuntirish, hikoya tuzish va suhbat mavzusining mazmuni va butunligini saqlash ko‘nikmalarini qamrab oladi.

Beshinchidan, **kommunikativ mustaqillik va tashabbus** bolaning muloqotga o‘z xohishi bilan kirishishi, suhbatni davom ettirishi va fikrini

tushuntirish uchun qo‘shimcha nutqiy vositalardan foydalanishga intilishida namoyon bo‘ladi.

Ushbu komponentlar o‘zaro bog‘liq bo‘lsa-da, bolada ularning rivojlanish darajasi bir xil bo‘lmasligi mumkin. Masalan, tovush talaffuzida qiyinchiligi mavjud bola muloqotga faol kirishishi va suhbatni davom ettirishga intilishi mumkin. Boshqa bir bola esa yetarli lug‘at boyligiga ega bo‘lsa-da, suhbatni mustaqil boshlash yoki fikrini toliq bayon qilishda qiyinchilikka duch kelishi mumkin. Shuning uchun kommunikativ kompetensiyani baholashda faqat nutq buzilishining nomiga asoslanish emas, balki bolaning individual muloqot shaklini hisobga olish zarur. Ushbu yondashuv logopedik mashg‘ulotlarning mazmunini ham belgilaydi. Agar bola gap tuzishda qiynalsa, unga grammatik tayanchlar zarur bo‘lishi mumkin. Agar asosiy qiyinchilik suhbatni davom ettirish bilan bog‘liq bo‘lsa, savol-javob, rolli o‘yin va muammoli vaziyatlar samarali metodik vosita bo‘lishi mumkin. Demak, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish individual maqsadlar asosida tashkil etilishi lozim.

Raqamli ta’lim vositalarining kommunikativ rivojlanishdagi pedagogik imkoniyatlari

Raqamli ta’lim vositalari o‘z ichiga interaktiv taqdimotlar, elektron rasmlar, raqamli hikoyalar, qisqa videolavhalar, audio-vizual topshiriqlar va kommunikatsiyani qo‘llab-quvvatlovchi dasturlarni oladi. Logopedik faoliyatda ulardan foydalanishning asosiy maqsadi mashg‘ulotni shunchaki zamonaviylashtirish emas, balki bolaning nutqiy faolligini yuzaga chiqarish va kommunikativ vazifalarni izchil bajarishiga sharoit yaratishdir.

Raqamli vositalarning birinchi imkoniyati — **kommunikativ vaziyatni modellashtirish**. Kundalik hayotdagi vaziyatlar ekranda namoyish etilib, bola bilan ularning mazmuni muhokama qilinishi mumkin. Masalan, “Do‘konda”,

“Maktabda”, “Kutubxonada” yoki “Mehmonda” kabi vaziyatlar asosida bola kimga murojaat qilish, qanday savol berish va qanday javob qaytarish mumkinligini mashq qiladi. Bunda rasm yoki videolavha muloqotning o‘rnini bosmaydi, balki uni tashkil etish uchun boshlang‘ich tayanch vazifasini bajaradi.

Ikkinchi imkoniyat — **vizual tayanchlar orqali nutqiy rejalashtirishni yengillashtirish**. Ayrim bolalar voqealarni izchil bayon qilish yoki gaplar o‘rtasidagi mazmuniy aloqani saqlashda qiynalishi mumkin. Raqamli rasmlar ketma-ketligi, tayanch so‘zlar va sodda sxemalar bolaning fikrini tartibga solishga yordam berishi mumkin. Masalan, “avval — keyin — so‘ng — natijada” ketma-ketligi asosida hikoya tuzish mashqi tashkil etiladi. Bola ko‘mak bilan ish boshlaydi, keyinchalik tayanchlar bosqichma-bosqich kamaytiriladi.

Uchinchi imkoniyat — **topshiriqlarni individuallashtirish**. Raqamli materiallarda tasvirlar sonini, savollarning murakkabligini va ko‘rsatiladigan yordam miqdorini o‘zgartirish mumkin. Bu imkoniyat bolaning nutqiy tayyorgarligiga mos mashqlarni tanlashga yordam beradi. Biroq individuallashtirish faqat texnik sozlamalar bilan cheklanmasligi kerak; logoped bolaning javoblari, qiyinchiliklari va kommunikativ ehtiyojlarini hisobga olib, topshiriqni pedagogik jihatdan moslashtirishi zarur.

To‘rtinchi imkoniyat — **qayta mashq qilish va teskari aloqa**. Bola bir vaziyatni bir necha marta ko‘rib chiqishi, javobini qayta shakllantirishi va boshqa variantni sinab ko‘rishi mumkin. Shu bilan birga, raqamli dasturdagi to‘g‘ri javobni tanlash real muloqotda mustaqil javob berish bilan teng emas. Shu sababli har bir raqamli mashqdan keyin jonli suhbat yoki rolli vaziyat tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Beshinchi imkoniyat — **muqobil va qo‘shimcha kommunikatsiya vositalaridan foydalanish**. Ayrim bolalar uchun rasm, belgi, yozuv yoki elektron

kommunikatsiya tizimlari o‘z ehtiyojini bildirish va suhbatda ishtirok etishni qo‘llab-quvvatlashi mumkin. American Speech-Language-Hearing Association (ASHA) tavsiyalarida muqobil va qo‘shimcha kommunikatsiya vositalarini tanlashda shaxsning individual imkoniyatlari, kommunikativ ehtiyojlari va kundalik muhiti hisobga olinishi ta’kidlanadi [3]. Bunday vositalardan foydalanish zarurati har bir bolaning ehtiyojiga qarab belgilanadi; ularni barcha nutq buzilishlari bo‘lgan bolalarga bir xil tarzda tavsiya etish mumkin emas.

CAST tomonidan ishlab chiqilgan Universal Design for Learning (UDL) yondashuvi ta’lim mazmunini turli shakllarda taqdim etish, o‘quvchining ishtirokini qo‘llab-quvvatlash va bilimini turli yo‘llar bilan namoyon etish imkoniyatlarini hisobga olishga yo‘naltirilgan [4]. Mazkur yondashuv raqamli logopedik materiallarni tayyorlashda ham metodik ahamiyatga ega. Masalan, bola vaziyatni rasm orqali tushunishi, og‘zaki javob berishi yoki zarur holatda tayanch belgidan foydalanishi mumkin. Biroq bunday moslashtirish kommunikativ maqsadni aniq belgilash va bolaning individual ehtiyojini hisobga olish bilan birga amalga oshirilishi lozim. Shunday qilib, raqamli vositalar kommunikativ rivojlanish uchun ko‘rgazmali va moslashuvchan sharoit yaratishi mumkin. Ularning natijadorligi esa bolaning real muloqotdagi ishtiroki, topshiriqlarning maqsadga muvofiqligi va logopedik rahbarlik sifati bilan bog‘liq.

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik modeli

Modelning asosiy g‘oyasi raqamli topshiriqni bolaning mustaqil muloqotiga olib boradigan bosqichli jarayon sifatida tashkil etishdan iborat. Model beshta o‘zaro bog‘liq bosqichni qamrab oladi.

Birinchi bosqich — kommunikativ ehtiyojni aniqlash. Logoped bolaning mavjud nutqiy imkoniyatlari va muloqotdagi qiyinchiliklarini kuzatadi. Bunda bolaning savolga javob berishi, suhbatni boshlashi, voqeani bayon qilishi yoki

yordam so‘rashi kabi ko‘nikmalariga e’tibor qaratiladi. Ushbu bosqichning vazifasi barcha bolalarga bir xil topshiriq berish emas, balki individual rivojlantirish maqsadini belgilashdir.

Ikkinchi bosqich — raqamli tayanch orqali vaziyatni tushunish. Bolaga rasm, qisqa videolavha, animatsiya yoki elektron hikoya taqdim etiladi. Logoped vaziyatning mazmunini tushunishga yordam beradi va bolaning e’tiborini asosiy kommunikativ muammoga qaratadi. Masalan, bola sinfdoshidan kitob so‘rashi kerak bo‘lgan vaziyat ko‘rsatiladi.

Uchinchi bosqich — nutqiy harakatni shakllantirish. Bola vaziyatga mos so‘z, gap yoki dialogni shakllantiradi. Zarur bo‘lsa, tayanch so‘zlar, savollar yoki namunaviy iboralar beriladi. Keyinchalik ko‘mak kamaytiriladi va bolaning mustaqil nutqiy javob berishi qo‘llab-quvvatlanadi.

To‘rtinchi bosqich — jonli muloqotga ko‘chirish. Raqamli vaziyatda mashq qilingan ko‘nikma logoped bilan suhbatda, rolli o‘yinda yoki tengdosh bilan muloqotda qo‘llanadi. Masalan, ekrandagi vaziyatda kitob so‘rashni mashq qilgan bola keyin rolli o‘yinda sherigiga murojaat qiladi. Bu bosqich o‘rganilgan ko‘nikmaning faqat ekranga bog‘lanib qolmasligi uchun muhimdir.

Beshinchi bosqich — natijani kuzatish va keyingi vazifani belgilash. Logoped bolaning mustaqil javoblari, muloqot tashabbusi, suhbatni davom ettirishi va ko‘nikmani yangi vaziyatda qo‘llashini kuzatadi. Kuzatuv natijasiga qarab topshiriq murakkablashtiriladi, soddalashtiriladi yoki boshqa kommunikativ maqsad tanlanadi.

Modelning asosiy farqli jihati raqamli topshiriqni alohida mashq sifatida emas, balki kommunikativ ehtiyojni aniqlashdan boshlab real muloqotda qo‘llash va natijani kuzatishgacha davom etadigan metodik jarayon sifatida tashkil etishdir.

Mazkur yondashuv nazariy taklif bo‘lib, uning samaradorligi haqidagi xulosa faqat tegishli empirik tekshiruvdan keyin chiqarilishi mumkin.

Raqamli topshiriqlar va kommunikativ kompetensiya komponentlari o‘rtasidagi metodik bog‘liqlik

Raqamli topshiriq turi	Asosiy kommunikativ maqsad	Jonli muloqotga ko‘chirish usuli
Raqamli hikoya	Izchil bayon va sabab-oqibat munosabatlarini ifodalash	Voqeani sherigiga qayta hikoya qilish
Interaktiv dialog	Savol berish va suhbatni davom ettirish	Rolli o‘yinda dialog tuzish
Muammoli vaziyat	Yordam so‘rash va vaziyatga mos murojaat qilish	Kundalik vaziyatni sahnalashtirish
Rasmli ketma-ketlik	Gaplarni mazmunan bog‘lash	Rasm asosida mustaqil hikoya qilish
Voqeani davom ettirish	Taxmin bildirish va fikrni asoslash	Suhbatdosh bilan muqobil yechimlarni muhokama qilish

Jadvalda keltirilgan topshiriqlar standartlashtirilgan yoki tajribada samaradorligi tasdiqlangan diagnostik vositalar sifatida talqin qilinmasligi kerak. Taklif etilgan modelni tushuntirish uchun umumta’lim maktabi logopedi faoliyatida moslashtirish mumkin bo‘lgan uchta topshiriq namunasini ko‘rib chiqamiz.

“Suhbatni davom ettir” interaktiv topshirig‘i

Ushbu topshiriq dialogik kompetensiyani rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Ekranda maktab hovlisida suhbatlashayotgan ikki bola tasviri namoyish etiladi. Logoped vaziyatni qisqacha izohlaydi va suhbatni boshlash uchun savol beradi: “Bolalar nima haqida gaplashayotgan bo‘lishi mumkin?” Bola taxminini aytgach, logoped rollardan birini bajarib, dialogni davom ettiradi.

— Salom, tanaffusda birga o‘ynaymizmi?

— Ha, nima o‘ynaymiz?

— Koptok o‘ynasak-chi?

— Yaxshi, yana kimni chaqiramiz

Oldin bola tayanch savollar asosida javob beradi. Keyingi bosqichda u suhbatni mustaqil davom ettirishi, o‘zi savol berishi va suhbatdoshining javobiga mos munosabat bildirishi kerak. Mashg‘ulot davomida faqat gapning grammatik to‘g‘riligiga emas, balki bolaning muloqotdagi ishtirokiga ham e’tibor qaratiladi. Topshiriqning metodik ahamiyati dialogni yodlashda emas, balki bolaning suhbat navbatini saqlash, mazmunan mos javob berish va yangi savol tuzish imkoniyatini yaratishidadir.

“Raqamli hikoya tuz” topshirig‘i

Ushbu topshiriq izchil nutq va diskursiv kompetensiyani rivojlantirishga qaratiladi. Ekranda kundalik faoliyatni ifodalovchi to‘rtta rasm ko‘rsatiladi: bola gulni ko‘radi, suv idishini oladi, gulga suv quyadi va keyinchalik uning holatini kuzatadi.

Bola rasmlarni mantiqiy tartibga joylashtirib, voqeani hikoya qiladi. Logoped zarur hollarda “Avval nima bo‘ldi?”, “Keyin nima qildi?”, “Nima uchun gulga suv quydi?” kabi savollar bilan yordam beradi. Keyingi bosqichda bola tayanch savollarsiz hikoya tuzishga undaladi. Logoped hikoyadagi voqealar ketma-ketligi, gaplarning mazmuniy bog‘lanishi va sabab-oqibat munosabatlarining ifodalanishini kuzatadi. Mazkur topshiriqda raqamli vosita bolaning fikrini tashkil etish uchun vizual tayanch vazifasini bajaradi. Asosiy maqsad esa rasmni to‘g‘ri joylashtirish emas, balki uning mazmunini mustaqil va tushunarli nutq orqali ifodalashdan iborat.

“Muammoni nutq orqali hal qil” topshirig‘i

Topshiriq pragmatik kompetensiyani rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Bolaga kundalik hayotdan olingan vaziyat ko‘rsatiladi: u topshiriqni tushunmay qoldi, kerakli kitobni topa olmayapti yoki o‘yin vaqtida sherigidan yordam so‘rashi kerak. Logoped boladan ushbu vaziyatda nima deyish mumkinligini so‘raydi. Masalan, bola quyidagi iboralardan foydalanishi mumkin:

“Iltimos, yana bir marta tushuntirib bering.”

“Bu kitobni qayerdan olsam bo‘ladi?”

“Menga yordam bera olasizmi?”

Bola dastlab tayanch iboralardan foydalanishi, keyinchalik esa o‘z fikrini mustaqil ifodalashi mumkin. Shundan so‘ng vaziyat rolli o‘yin orqali jonlantiriladi.

Bola o‘rgangan nutqiy vositani sherigi bilan jonli muloqotda qo‘llaydi. Topshiriqning muhim jihati — bolaning faqat iborani takrorlashi emas, balki qachon, kimga va nima maqsadda murojaat qilishni tushunishidir. Ushbu misollarni qo‘llashda bir nechta metodik tamoyilga rioya etish zarur. Birinchidan, topshiriq bolaning yoshi va individual nutqiy imkoniyatlariga mos bo‘lishi kerak. Ikkinchidan, ko‘mak bolaning ehtiyojiga qarab berilib, ko‘nikma shakllangan sari kamaytiriladi. Uchinchidan, raqamli mashq jonli muloqot bilan davom ettiriladi. To‘rtinchidan, natija faqat ekrandagi javobning to‘g‘riligi bilan emas, balki bolaning mustaqil kommunikativ harakati bilan ham baholanadi.

Xulosa

Nutq buzilishlari bo‘lgan bolalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish logopedik faoliyatning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, bunda bolaning nutqiy imkoniyatlari bilan bir qatorda, muloqotdagi mustaqilligi, suhbatni tashkil etishi va fikrini ijtimoiy vaziyatga mos ifodalashi ham e’tiborga olinishi lozim. Nazariy tahlil va metodik umumlashtirish asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi.

Birinchidan, kommunikativ kompetensiya ko‘p komponentli hodisa bo‘lib, lingvistik, dialogik, pragmatik, diskursiv va kommunikativ mustaqillik bilan bog‘liq jihatlarni qamrab oladi. Shu sababli uni faqat talaffuz, lug‘at boyligi yoki grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzish bilan baholash yetarli emas.

Ikkinchidan, raqamli ta’lim vositalari nutqiy vaziyatlarni ko‘rgazmali modellashtirish, dialogik topshiriqlarni tashkil etish, izchil hikoya tuzish va individual tayanchlarni moslashtirish uchun metodik imkoniyat yaratadi. Biroq ularning qo‘llanishi aniq kommunikativ maqsad bilan bog‘lanishi zarur.

Uchinchidan, maqolada taklif etilgan metodik model kommunikativ ehtiyojni aniqlash, raqamli tayanch taqdim etish, nutqiy harakatni shakllantirish,

ko‘nikmani jonli muloqotga ko‘chirish va natijani kuzatish bosqichlaridan iborat. Ushbu model raqamli topshiriqlarni alohida mashq sifatida emas, balki kommunikativ faoliyatni rivojlantirishga yo‘naltirilgan yaxlit jarayon sifatida tashkil etishni nazarda tutadi.

To‘rtinchidan, raqamli topshiriqlarning metodik qiymati bolaning ekranda to‘g‘ri javob berishi bilan emas, balki o‘zlashtirilgan nutqiy ko‘nikmalarni mustaqil muloqotda qo‘llay olishi bilan belgilanadi. Shu sababli raqamli faoliyat jonli suhbat, rolli o‘yin va kundalik kommunikativ vaziyatlar bilan uyg‘unlashtirilishi lozim.

Umuman olganda, raqamli ta’lim vositalarini logopedik faoliyatga maqsadli integratsiyalash bolaning kommunikativ ehtiyojlarini hisobga olish, individual topshiriqlarni tashkil etish va o‘rganilgan ko‘nikmalarni real muloqotga ko‘chirish uchun metodik imkoniyat yaratadi. Mazkur imkoniyatlardan oqilona foydalanish texnologiyani mustaqil maqsad sifatida emas, balki bolaning muloqotdagi ishtirokini qo‘llab-quvvatlovchi pedagogik vosita sifatida ko‘rishni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. *Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education: A Tool on Whose Terms?* Paris: UNESCO, 2023.https://www.unesco.org/gem-report/en/technology
2. Hymes, D. H. On Communicative Competence. In: Pride, J. B., Holmes, J. (eds.). *Sociolinguistics: Selected Readings.* Harmondsworth: Penguin, 1972. P. 269–293.
3. American Speech-Language-Hearing Association (ASHA). *Augmentative and Alternative Communication (AAC).* ASHA Practice Portal.https://www.asha.org/practice-portal/professional-issues/augmentative-and-alternative-communication/

4. CAST. *Universal Design for Learning Guidelines, Version 3.0.* 2024.https://udlguidelines.cast.org/

5. World Health Organization. *International Classification of Functioning, Disability and Health: Children & Youth Version (ICF-CY).* Geneva: WHO, 2007.